

Provinciale Commissie Leefomgeving

Aan:
Provinciale Staten van Utrecht
Pythagoraslaan 101
3508 TH Utrecht

Pythagoraslaan 101
Postbus 80300
3508 TH Utrecht

Tel. 030-2589111
Fax 030-2583140
www.provincie-utrecht.nl

Datum 11 mei 2010
Nummer 2010ONT260083
Uw brief van
Uw nummer
Bijlagen 2

Team
Referentie Mevr. drs. J.E.H. van der Heijde
Doorkiesnummer 030-2582449
Faxnummer
E-mailadres PCL@provincie-utrecht.nl
Onderwerp Advies PCL over Duurzame Landbouw en Milieu

Geachte Provinciale Staten,

Hierbij zenden wij u ons advies over Duurzame Landbouw en Milieu. Ter informatie laten wij u weten dat wij dit advies gelijktijdig naar Gedeputeerde Staten verzenden.

Graag vernemen wij uw reactie op ons advies!

Hoogachtend,

De Provinciale Commissie Leefomgeving (PCL)

Drs. A.F. van de Klundert
Voorzitter

Mevr. Drs. J.E.H. van der Heijde
Secretaris

15

PROVINCIALE COMMISSIE LEEFOMGEVING (PCL)

Aan: Gedeputeerde Staten van Utrecht en Provinciale Staten van Utrecht
Pythagoraslaan 101
3508 TH Utrecht

Datum: 11 mei 2010

Ons kenmerk: PCL 2010/02

Onderwerp: Advies PCL over Duurzame Landbouw en Milieu

Advies over Duurzame landbouw en Milieu

Samenvatting

De landbouw neemt in een sterk verstedelijkte provincie als de provincie Utrecht een bijzondere en waardevolle positie in als drager van het landelijk gebied en producent van voedsel. Echter: de internationale concurrentie, het ruimtegebruik in relatie tot andere functies, de samenhang met de meer verstedelijkte gebieden, de milieubelasting, de landschappelijke inpassing, leefbaarheids-, gezondheids- en verkeerveiligheidsaspecten vragen om een integraal beleid. Ook de waterveiligheid, de gevolgen van klimaatverandering (droogte en wateroverlast) en de noodzaak van een meer duurzame energievoorziening vragen om een samenhangende aanpak. De PCL vindt het daarom urgent dat de provincie in (samenhang met) de Structuurvisie een strategische, integrale toekomstvisie op de landbouw en het landelijk gebied in de provincie Utrecht ontwikkelt, in lijn met het brede duurzaamheidsbeleid dat de provincie voert. Duurzaamheid moet het overkoepelende thema van het beleid zijn, niet een deelonderwerp. In deze visie moeten de genoemde aspecten in samenhang worden behandeld en scherpe keuzes worden gemaakt over de veenweideproblematiek, de kwaliteit van natuur en landschap en de toegankelijkheid van het landelijk gebied.

Inleiding

Wij hebben uw adviesaanvraag over het Programma duurzame landbouw en milieu ontvangen. In de adviesaanvraag staat vermeld dat het programma geen nieuw beleid zal bevatten. Omdat wij vinden dat er op dit terrein juist wel nieuw beleid nodig is, geven wij in dit advies onze visie op duurzame landbouw in de provincie Utrecht. In de bijlage gaan wij meer gedetailleerd in op de vragen uit uw adviesaanvraag.

Algemene visie op de landbouw

De landbouw heeft door haar extensieve gebruik van de ruimte eeuwenlang open gebieden in stand gehouden en een contramal voor de verstedelijking geschapen. Het gevarieerde landschap dat wij in de provincie Utrecht kennen is mede te danken aan de aanwezigheid van de landbouwsector. De “koeien in de wei” worden door veel bewoners van de provincie als bijdrage aan het landschap gewaardeerd.

Er is echter ook een keerzijde. De landbouwproductie levert een flinke belasting van het milieu op. In de veenweidegebieden is door verlaging van het waterpeil sprake van CO₂ uitstoot en bodemdaling, wat niet te verenigen is met een duurzaam klimaatbeleid.

Economisch staat de landbouw onder druk. De bedrijven ondervinden een sterke internationale concurrentie. Er is hierdoor een tendens naar schaalvergroting die knelpunten met zich meebrengt, zoals de inpassing in het landschap, gezondheidsaspecten en verkeerveiligheidsaspecten.

Ook de relatie stad-land functioneert niet meer tot ieders tevredenheid. Er liggen claims voor natuurontwikkeling en de toegankelijkheid voor recreanten laat te wensen over.

Het is daarom urgent dat de provincie in lijn met het brede duurzaamheidsbeleid, in (samenhang met) de structuurvisie een strategische integrale visie voor de landbouw en het landelijk gebied opstelt. In deze visie moeten de genoemde aspecten in samenhang worden behandeld en moeten scherpe keuzes worden gemaakt over de veenweideproblematiek, de samenhang tussen stad en land en de kwaliteit van natuur en landschap. Duurzaamheid moet het overkoepelende onderwerp zijn, geen deelonderwerp!

Wij willen voor deze visie de volgende aandachtspunten meegeven:

Integrale benadering

Om te komen tot een werkelijk duurzame landbouw moet niet alleen de relatie met milieuaspecten worden gelegd, maar ook met economische, ruimtelijke, landschappelijke, maatschappelijke (leefbaarheid, draagvlak), gezondheids- en verkeersveiligheidsaspecten. Ook de waterveiligheid, de gevolgen van klimaatverandering (droogte en wateroverlast) en de noodzaak van een meer duurzame energievoorziening vragen om een samenhangende aanpak. Daarnaast vraagt de samenhang tussen de meer verstedelijkte en de landelijke gebieden om aandacht.

In een kleine provincie als de provincie Utrecht is het noodzakelijk om stedelijke en landelijke gebieden als een samenhangend geheel te beschouwen en goed met elkaar te verbinden. De groene delen van de provincie zijn een integraal onderdeel van de Utrechtse leefomgeving. Dat biedt niet alleen de landbouwsector nieuwe kansen, maar is ook de beste waarborg voor de belangen van natuur en landschap. Het concept programma Duurzame landbouw en milieu is te beperkt en te weinig ambitieus van opzet om een antwoord te geven op al deze met elkaar samenhangende ontwikkelingen en aanspraken op de ruimte. Hoe ziet de provincie de positie van de landbouw in een steeds verder verstedelijkende provincie? Hoe gaat de provincie samen met de andere Randstadprovincies om met de veenweidegebieden? Kan er ruimte geschapen worden voor agrarisch natuurbeheer ten behoeve van weidevogels en bloemrijk grasland of is het verstandiger om te kiezen voor natuurontwikkeling naast de agrarische productie? Hoe kan het landelijk gebied aantrekkelijker en beter toegankelijk worden gemaakt voor de recreant?

Hierbij hoort ook een financiële betrokkenheid van de overheid. Milieumaatregelen en algemeen geldende maatregelen voor de bedrijfsvoering hoort de bedrijfstak zelf op te vangen. Bij het verbeteren van de toegankelijkheid van het landelijk gebied en het aanleggen en onderhouden van landschapselementen, kan de overheid wel een ondersteunende en stimulerende rol vervullen. Het grondbeleid speelt hierbij een belangrijke rol. Wellicht kan de overheid/de provincie, zoals in andere sterk verstedelijkte regio's, de grond van boeren overnemen en vervolgens verpachten om een meer extensieve vorm van landbouw mogelijk te maken.

De Provincie moet de lange termijnagenda van de duurzame landbouw bewaken. Kennisontwikkeling over duurzame landbouw is daarbij cruciaal. Het is een opgave die de komende tijd met kracht ter hand genomen moet worden. Dat geldt zeker voor een provincie als Utrecht die zich afficheert als Centrum van Kennis en Cultuur. Niet voor niets zijn Provincie, Universiteit Utrecht en diverse regionale partners een alliantie aangegaan in het onderzoekscentrum Aarde en Duurzaamheid. Bovendien organiseerde de Provincie in februari 2010 een werkconferentie onder leiding van de Amerikaanse econoom Jeremy Rifkin, een initiatief dat medio 2010 moet uitmonden in een transitieplan naar een duurzame en aantrekkelijke provincie. De structurele bevordering van duurzame landbouw in de provincie Utrecht moet één van de speerpunten zijn van dit transitieplan.

Relatie stad -land en relatie landbouw -natuur

De relaties tussen de stedelijke en landelijke gebieden in de provincie kunnen nog verder versterkt worden. De functies in deze gebieden vullen elkaar aan en kunnen niet zonder elkaar. Bewoners van de stedelijke gebieden moeten gebruik kunnen maken van de kwaliteiten van de landelijke gebieden zonder fysieke barrières te hoeven nemen (qua infrastructuur of onaantrekkelijke sociaal onveilige stadsrandzones). Juist bij de ontwikkeling van compacte steden is het van belang dat de stadsbewoners kunnen recreëren in prettige stadsrandzones en een aantrekkelijk landelijk gebied. Andersom moeten bewoners van de landelijke gebieden zonder fysieke barrières gebruik kunnen maken van de stedelijke functies. Ook de samenhang tussen stad en land bij de levering van producten en diensten kan nog verder worden ontwikkeld (bijvoorbeeld energieopwekking en de levering van landbouwproducten voor de regionale markt). Ook andere relaties en overgangen tussen functies vragen extra aandacht, zoals tussen landbouw en natuur.

Grootschalige bebouwing en glastuinbouw

Er moet een standpunt ingenomen worden over schaalvergroting. Het landelijk gebied in de provincie Utrecht is kleinschalig van structuur. Hoe wil de provincie omgaan met grootschalige bedrijven in kleinschalige gebieden? De PCL is van mening dat de schaalvergroting van de grondgebonden landbouw met voldoende aandacht voor de landschappelijke inpassing geen probleem hoeft te zijn. De niet-grondgebonden landbouw, waarbij grote gebouwen worden geplaatst (bijvoorbeeld megastallen), geeft meer zorgen. Ook bijeffecten van schaalvergroting, zoals verkeersonveiligheid, vragen nadrukkelijk om aandacht. Een ander aandachtspunt is het effect van schaalvergroting op landschap en biodiversiteit. Zijn boeren in heel grote bedrijven nog in staat, als de behoefte er is, een rol te spelen in landschapsbeheer en agrarisch natuurbeheer? Hoe gaat de provincie om met schaalvergroting en op welke punten ziet zij een rol voor zichzelf weggelegd in de gebiedsgerichte aanpak ervan?

Hoewel de omvang van de glastuinbouw in de provincie Utrecht beperkt is, verdient ook dit onderwerp aandacht in het programma, aangezien glastuinbouw een sterk negatief effect heeft op de ervaring van openheid en natuurlijkheid.

Economische basis

De bedrijfsvoering in de landbouw is de sleutel tot duurzame landbouw. Zonder medewerking van boeren blijft duurzame landbouw een illusie. Daarbij staat de landbouwsector niet op zichzelf, want zij is via economische waarderelaties verbonden met de industrie, handel en consumptie. Uiteindelijk is de keuze van de consument doorslaggevend.

De provincie kan de dialoog tussen producent en consument bevorderen en het rondom de stad produceren van voedsel voor de stad verder stimuleren. In de provincie Utrecht woont een relatief koopkrachtige en hoogopgeleide beroepsbevolking die via de kwaliteit van de (voedsel)vraag invloed kan uitoefenen op de duurzame landbouw. Duurzame landbouw zou niet alleen een kwestie moeten zijn van het landelijk gebied, maar een provinciale opgave.

Klimaatbeleid en veenweidegebieden

Een duurzame aanpak van de veenweidegebieden in het kader van het klimaatbeleid is noodzakelijk. De voortdurende bodemdaling in deze gebieden als gevolg van ontwatering past niet binnen een duurzaam klimaatbeleid. De CO₂ uitstoot die ontstaat bij de vertering van veen draagt bij aan het broeikas effect. Door de klimaatveranderingen zal er vaker sprake zijn van droogte en wateroverlast door hevige neerslag. Hierdoor zal vaker water moeten worden

aangevoerd of afgevoerd. De steeds verder dalende polders worden gevoeliger voor overstromingen. De vicieuze cirkel van herhaalde peilverlaging en bodemdaling moet doorbroken worden. Het ligt voor de hand te zoeken naar nieuwe combinaties van functies waarbij veilige, robuuste en flexibele watersystemen worden ontwikkeld. Hiermee wordt bodemdaling afgeremd, CO2 vastgelegd en kunnen natuur en wellicht andere functies in een nieuw verband worden ontwikkeld.

Biodiversiteit

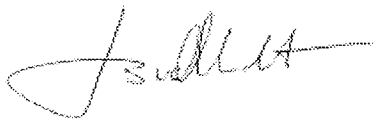
Bij dit alles moet het streven naar verdere biodiversiteit niet uit het oog worden verloren. De Verenigde Naties hebben 2010 uitgeroepen tot internationaal jaar van de biodiversiteit. Alle reden om ook in de provincie Utrecht een extra impuls aan de biodiversiteit te geven. In dit verband is het aan te bevelen om de inzichten van het door het IPO gefinancierde onderzoek 'Van biologentaal naar business language' (Good Company/CLM, 2009) te betrekken. Communicatie is immers een kwestie van verstaanbaarheid. Eén van de aanbevelingen van het rapport is om multidisciplinair samengestelde kwaliteitsteams samen te stellen die (landbouw)bedrijven adviseren bij de betrokkenheid bij biodiversiteitsinitiatieven. Een andere aanbeveling is dat er binnen de provinciale organisatie meer aan kennisdeling wordt gedaan tussen afdelingen die zich bezig houden met economische ontwikkeling en met het versterken van de biodiversiteit. De PCL onderschrijft beide aanbevelingen.

Rol Provincie

Bij elk vraagstuk dat in de landbouw speelt moet de provincie bezien welke rol zij heeft in relatie tot andere partijen, ook tot andere overheden. De landbouw werkt immers mede voor een wereldmarkt en er is ook lokale en Europese regelgeving.

Hoogachtend,

De Provinciale Commissie Leefomgeving (PCL),

Drs. A.F. van de Klundert,
Voorzitter

Mevr. Drs. J.E.H. van der Heijde,
Secretaris

BIJLAGE: reactie op adviesaanvraag over programma duurzame landbouw en milieu

Algemene reactie op adviesaanvraag

De PCL vindt het vreemd dat het Programma Duurzame Landbouw en Milieu niet inzet op nieuw beleid en nieuwe middelen. Volgens de aanvraag gaat het om operationalisering en ordening van bestaand beleid, die richtinggevend zijn voor nieuwe initiatieven. Hieruit spreekt te weinig ambitie. Het ontkent de urgentie van een radicale aanpak om te komen tot een werkelijk duurzame landbouw.

De PCL adviseert de provincie om in (samenhang met) de structuurvisie een strategische, integrale toekomstvisie op de landbouw in de provincie Utrecht op te stellen, met een werkbaar transitieplan. Hierin moeten verbanden worden gelegd tussen de landbouw en milieu, economische, ruimtelijke, landschappelijke, maatschappelijke (draagvlak, leefbaarheid), verkeersveiligheids- en gezondheidsaspecten.

1. De thema's

De opstellers van het programma vragen de PCL of dit een volledige opsomming is en of er thema's ontbreken. De PCL meent dat een thematische opsomming er minder toe doet en pleit voor het leggen van verbanden tussen de thema's. **Het onder c. genoemde thema 'duurzaamheid' zou volgens de PCL het leidende en overkoepelende onderwerp van het Programma moeten zijn!** De noodzaak om te komen tot een duurzame landbouw staat niet ter discussie, wel de manier waarop de landbouw zich mede via beleid van de Provincie kan ontwikkelen tot een echte duurzame landbouw. Duurzame landbouw vraagt om beheer van grondstoffen en hulpbronnen vanuit de kringloopgedachte.

De thema's ammoniak (a), fijn stof (d), gewasbeschermingsmiddelen (e), nutriënten (g) en zware metalen (i) hebben betrekking op negatieve externe milieueffecten van chemische aard. De ambitie van duurzame landbouw is om deze effecten niet alleen te verminderen, maar te voorkómen.

Het thema biologische landbouw (b) is de ecologische variant van bedrijfsvoering in de duurzame landbouw. Uitgaande van de bekende driedeling 'people, profit & planet' kan men naast biologische landbouw de dimensie veilige en gezonde landbouw (people (& animal)) en maatschappelijk verantwoord ondernemerschap (profit) onderscheiden. Duurzame landbouw is gericht op de integratie van deze drie dimensies van bedrijfsvoering. In schema:

2. Prioriteiten

De tweede vraag vanuit het Programma is welke van de genoemde thema's prioriteit moeten krijgen. **Bij duurzame landbouw draait het om samenhang en integratie.** Prioriteiten stellen bij de genoemde thema's heeft dan weinig zin: de zwakste schakel bepaalt de sterkte van de kringloop. De kringloop van de duurzame landbouw staat in het teken van het optimaliseren van het bodem-plant-diersysteem. Binnen de kringloop worden hulpbronnen en grondstoffen zorgvuldig en efficiënt gebruikt, waardoor minder input van buiten nodig is. Dit levert betere producten op (hogere prijzen) en voorkomt nadelige milieueffecten. De PCL geeft de voorkeur aan een integrale benadering boven het stellen van thematische prioriteiten. Bovendien is de PCL van mening dat het onderwerp Duurzame Landbouw breder benaderd moet worden, zoals in de algemene reactie op de adviesaanvraag verwoord.

3. Haalbaarheid en uitvoerbaarheid

De PCL beperkt zich in dit advies tot de hoofdlijnen van beleid. Het voert in dit kader te ver om op de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van alle maatregelen in te gaan. **De PCL vraagt zich wel af of de omschreven prestaties ambitieus genoeg zijn.** De problemen worden duidelijk benoemd. De omschreven prestaties sluiten hier echter niet goed op aan. Een voorbeeld is de ammoniakparagraaf. De urgentie van het probleem wordt duidelijk aangegeven. Onduidelijk is echter in welk mate de provincie de problemen kan en gaat oplossen. Ook als de provincie niet de aangewezen partij is om knelpunten op te lossen is dat een belangrijke constatering.

De PCL adviseert om de samenhang tussen knelpunten, opgaven en prestaties nog eens te bezien en duidelijk aan te geven welke partij aan zet is om het probleem aan te pakken. Er is op sommige punten een meer ambitieuze aanpak nodig om de omschreven grote problemen op te lossen!

4. Integraliteit tussen thema's in de uitvoering

Vraag vier vanuit het Programma over integraliteit van de thema's is in het voorgaande aan de orde geweest.

5. Concrete prestaties

De vijfde vraag vanuit het Programma heeft betrekking op de vertaling van het thema duurzaamheid in concrete prestaties. De PCL adviseert om de prestaties zo veel mogelijk in SMART termen te benoemen. Dat maakt het mogelijk om de voortgang van het beleidsproces te monitoren en te evalueren.

6. Rolverdeling tussen provincie en partners

Wat betreft de uitvoering van het Programma en de rol daarbij van de provincie en partners, wil de PCL de volgende opmerkingen maken.

Het is belangrijk dat de provincie zich bij elk thema afvraagt welke rol zij zelf inneemt in de aanpak van het probleem en welke rol zij voor andere partijen ziet weggelegd.

De provincie heeft de uitvoering van het beleidsveld landbouw en milieu op afstand georganiseerd door samen met LTO-Noord de stichting Landbouw en Milieu (LaMi) in het leven te roepen. Inmiddels is sprake van een bureau LaMi. De stichting/het bureau heeft in de afgelopen jaren veel werk verzet (in totaal 135 projecten) om de negatieve milieueffecten van de landbouw te verminderen. De PCL onderschrijft de gekozen organisatievorm. Duurzame ontwikkeling verzet zich tegen een uitsluitend door de overheid gestuurde maakbaarheid van de samenleving. 'Governance' is hier het modewoord, waarbij uitgegaan wordt van daadwerkelijke betrokkenheid van belanghebbenden (ervaringsdeskundigen) en

kennisverschaffers (wetenschappelijke deskundigen). De rol van de overheid is die van het agenderen en kader stellen van urgente problemen (zoals die van de duurzame landbouw) en het vormgeven van oplossingen over te laten aan anderen. De overheid zou zich daarbij moeten concentreren op 'het beschermen van de *commons*, natuur, open ruimte, water, bodem en lucht en al die andere dingen waarop marktpartijen, maar ook individuen en zelfs overheden, geneigd zijn af te wentelen.' (Van de Klundert 2008, p. 182). De PCL tekent in dit verband aan dat de inspanningen van Bureau LaMi niet alleen gericht zouden moeten zijn op het verminderen maar vooral op het voorkómen van nadelige milieueffecten. Dit vraagt om een bredere aanpak dan alleen van de sector landbouw.

Het bureau LaMi stelt zich ten doel de duurzaamheid van de landbouw verder te verhogen. Daarbij richt men zich bij het gebruik van hulpbronnen vooral op grond(mobiliteit) en kapitaal (voor duurzame innovaties). De PCL zou graag zien dat ook de aanwending van alternatieve vormen van energie en het hergebruik van grondstoffen en hulpbronnen hierbij betrokken worden.

Literatuurreferenties:

Good Company/CLM Onderzoek en Advies (2009), Van biologentaal naar business language; kansenverkenner voor biodiversiteit en bedrijven. Inter Provinciaal Overleg.

Klundert, B. van de (2008), Verlangen goed te leven; duurzame ontwikkeling tussen maakbaarheid, mondialisering en moraal. Utrecht: Jan van Arkel.

Telos (2008), Staat van Utrecht; duurzaamheidsmeting 2008. Utrecht: Provincie Utrecht

